

Коляда Н.М., Кравченко О.О. Громадянське виховання студентської молоді крізь призму педагогічних ідей В. О. Сухомлинського / Н.М. Коляда, О.О. Кравченко // Вісник Науково-дослідної лабораторії «В.О.Сухомлинський і школа ХХІ століття». – Умань, 2018. – С. 32–39.

**ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Коляда Наталія Миколаївна
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кравченко Оксана Олексіївна
доктор педагогічних наук, доцент,
декан факультету соціальної та психологічної освіти,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Автором розкрито теоретичні та прикладні аспекти громадянського виховання студентської молоді крізь призму педагогічних ідей В. О. Сухомлинського – непересічної особистості, видатного педагога, публіциста, дитячого письменника, директора відомої на весь світ Павлиської школи. З'ясовано, що результативність громадянського, національно-патріотичного виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми та методи виховної діяльності стимулюють розвиток активності, свідомості, цілеспрямованості, самоорганізації, самоуправління. Як свідчить аналіз сучасної виховної практики діяльності закладів вищої освіти, активізується громадянська позиція студентської молоді, про що свідчать численні загальноукраїнські та регіональні заходи, акції.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, громадянське виховання, громадянськість, студентська молодь, педагогічні ідеї, педагогічна біографістика.

The author uncovers the theoretical and applied aspects of the civic education of student youth through the prism of V.A. Sukhomlinsky's pedagogical ideas – outstanding personality, outstanding teacher, publicist, child writer, director of the Pavlik school, known throughout the world. It is shown that the effectiveness of civil, national-patriotic education depends to a large extent on the extent to which these or other forms and methods of educational activity stimulate the development of activity, consciousness, purposefulness, self-organization, self-management. As the analysis of modern educational practice of institutions of higher education proves, the citizenship of students is intensifying, as evidenced by numerous national and regional events and actions.

Key words: V.O. Sukhomlynsky, civic education, citizenship, students' youth, pedagogical ideas, pedagogical biography.

Побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру, виховання ціннісного ставлення до соціального оточення та самої себе, національно свідомого, високоосвіченого, життєво компетентного, толерантного громадянина – патріота, здатного до саморозвитку та самовдосконалення, відповідального перед своєю нацією [2].

Законодавча і нормативна база в нашій державі визначає громадянина як людину, яка живе в демократичній країні і має конституційні невід'ємні громадянські права і свободи. Соціальну значущість громадянського виховання підтверджують Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України (2013), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), інші державні нормативно-правові документи.

Відповідно до визначення, поданого в Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності,

громадянське виховання – це процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини виступають визначальними [1, с. 8].

Як свідчить аналіз численних досліджень, громадянськість – поняття надзвичайно об'ємне та багатопланове. Воно включає в себе усі грані соціальної діяльності: виробничо-економічну, суспільно-політичну та соціально-побутову, які тісно взаємозалежні. Поняття «громадянськість» в найбільш загальному плані трактується в двох значеннях: громадянин як підданий конкретної держави; громадянин як свідомий член суспільства.

Отже, громадянськість – це сума певних соціальних, політичних, морально-психологічних якостей людини, які формуються упродовж всього життя людини, але особливо інтенсивно – у юнацькому та молодіжному віці. Громадянськість – це усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства; почуття відповідальності за їхнє становище. Громадянськість є важливою рисою морального обличчя людини. При цьому формування громадянськості дітей та молоді – довгий та складний процес.

Вимогою дня є розвиток української національної школи, яка має увібрати в себе кращі національні традиції, здобутки вітчизняної і світової педагогічної науки, забезпечити передачу молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України.

Сьогодні набуває актуальності всебічне вивчення та об'єктивне висвітлення спадщини видатних педагогів, як вітчизняних, так і зарубіжних, ідеї яких значно вплинули на розвиток освіти і виховання. Насамперед звернення до вивчення та популяризації педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського – непересічної особистості, видатного педагога, публіциста, дитячого письменника, члена-кореспондента Академії

педагогічних наук РРФСР (1957), Заслуженого вчителя школи УРСР, нагородженого орденом Леніна (1960)... директора відомої на весь світ Павлівської школи (Онуфріївський район на Кіровоградщині), в якій працював з 1948 р. й до кінця життя.

В педагогічній діяльності В. Сухомлинського важливе місце займала розробка широкого спектру питань, пов'язаних із проблемою громадянського, патріотичного виховання, розвитку громадянськості у дітей та молоді, що отримало віддзеркалення у його творах: «Воспитание коммунистического отношения к труду» (1959), «Пионерская романтика» (Болгарія, 1965), «Воспитание личности в советской школе» (1965), «Этюды о коммунистическом воспитании» (1967), «Наша добрая семья (Записки пионервожатого)» (невиданий рукопис педагога датований 1967 р.), «Серце віддаю дітям» (1968), «Павлівська середня школа» (1969), «Рождение гражданина» (1970), «Методика виховання колективу» (1971), «Як виховати справжню людину» (1989) та ін.

У своїх працях педагог стверджував, що «...в житті людини має бути щось найголовніше, що стоїть вище від усіх повсякденних турбот, тривог, пристрастей. ...Ставлення до ідеї Батьківщини як до священного й найдорожчого облагороджує всі людські почуття, зближує, ріднить людей, очищає душі від усього, що принижує гідність» [7, с. 513]. Майстерність виховання, на думку Василя Олександровича, полягає в тому, щоб громадянське, патріотичне життя починалося для людини з малих років: «Ми домагаємося, щоб у дитини і підлітка боліло серце за те, що відбувається навколо неї і поряд з нею, щоб вона з дитинства пережила, відчула громадянські радощі, громадянські прикрощі» [8, с. 560], «...щоб кожен вихованець... відчув особисту причетність до долі народу, пройшов урок громадського піклування про інтереси народу, перехворів, перестраждав за те, що особисто його ніби не стосується» [7, с. 146].

Серед теоретичних засад виховання громадянських почуттів педагог визначає такі: це, передусім, створення дитиною радостей для інших людей і

переживання особистого щастя й гордості у зв'язку з цим; по-друге, творення й збереження краси в усіх її багатогранних проявах; по-третє, громадянське ідеологічне багатство діяльності дитини в колективі, взаємовідносини між дітьми й іншими, позашкільними колективами; по-четверте, культивування й розвиток співчуття, жалості (не біймося цього слова й тих благородних почуттів, які воно несе!) до всього живого й красивого, розвиток сердечної чуйності до прекрасного в природі; по-п'яте, розвиток високої інтелектуальної культури – думок, почуттів, переживань, що хвилюють душу людини, коли вона пізнає навколишній світ, минуле й сучасне людства, матеріальні й духовні багатства Вітчизни, душу свого народу, цінності мистецтва, особливо сучасної літератури [7, с. 293].

Громадянськість як почуття передбачає певне переживання особистістю власної приналежності до своєї нації, народу, його національних героїв та історичного минулого. Тому одним із головних завдань громадянського виховання та формування громадянськості є розвиток патріотизму (від грецького «співвітчизник», «вітчизна») – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за його минуле та сучасність, надбання національної культури, усвідомлене бажання при необхідності його захищати.

У контексті означеного важливою складовою загального виховного процесу підростаючого покоління є національно-патріотичне виховання, головна мета якого – набуття дітьми та молоддю соціального досвіду, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування особистісних рис громадянина Української держави [2].

На сучасному етапі розвитку України, в умовах загрози денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння в сферу впливу іншої держави, виникає необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового

українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: повага до прав людини; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; верховенство права; рівність усіх перед законом; повага до національних символів; участь у громадсько-політичному житті держави; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [2].

Результативність громадянського, національно-патріотичного виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми та методи виховної діяльності стимулюють розвиток активності, свідомості, цілеспрямованості, самоорганізації, самоуправління. Як свідчить аналіз сучасної виховної практики діяльності закладів вищої освіти, в контексті останніх тривожних подій активізується громадянська позиція студентської молоді, про що свідчать численні загальноукраїнські та регіональні заходи, акції.

Громадянське, національно-патріотичне виховання студентської молоді – один із напрямів діяльності Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування Національній академії педагогічних наук України та Міністерству освіти і науки України, створеного в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини у 2006 році. Мета діяльності Центру педагогічного краєзнавства – розвиток фундаментальних і прикладних досліджень із проблем педагогічного краєзнавства. Основні завдання центру: інтеграція діяльності наукових установ та вищих навчальних закладів у галузі педагогічного краєзнавства; дослідження актуальних проблем педагогічного краєзнавства та забезпечення апробації і впровадження у практику теоретико-методологічних засад педагогічно-краєзнавчої діяльності.

З-поміж основних і перспективних напрямів діяльності Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства – дослідження проблеми становлення та розвитку української наукової педагогічної біографістики: проведення заходів, присвячених спадщині В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка, П. Г. Тичини та ін.

Серед інших заслуговує на увагу Фестиваль «Інсценізація казок В. О. Сухомлинського», який було започатковано на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у 2016 році. Мета заходу – вивчення творчої спадщини Василя Сухомлинського з її застосуванням у сучасних умовах навчання майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників, психологів із умінням вирішувати сучасні соціально-педагогічні проблеми, керуючись мудрими порадами Великого вчителя.

Так, у 2016–2017 роках студенти факультету соціальної та психологічної освіти разом з вихованцями освітніх закладів міста Умань (ЗОШ № 1 імені Пушкіна, школи-гімназії № 2, ЗОШ № 3, ЗОШ № 11 імені Бажана, ЗОШ № 14, Обласного міжрегіонального центру соціально-психологічної реабілітації дітей) взяли участь у театралізованому показі казок великого педагога Василя Олександровича Сухомлинського.

Глядачі мали змогу віднайти глибокий зміст виховання доброти, поваги, бережливості, толерантності, мудрості, працьовитості у казках великого педагога: «Горбатенька дівчинка», «Який слід повинна залишити людина?», «Золоте зернятко істини», «Камінь», «Добре слово», «Зайчик і місяць», «Маківка і джміль», «Важко бути людиною», «Акація і бджола», «Навіщо кажуть „Спасибі“?», «Бо я – людина!», «Скупий», «Яблунька і літо», «Добре слово», «Хто кого веде додому?», «Він зненавидів красу» та ін.

Ще один важливий напрям діяльності Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства – реалізація інноваційного студентського проекту Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія», створеного та впровадженого на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини спільно зі Студентською соціально-психологічною службою, Студентським науковим товариством та Центром педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України [5].

Мета діяльності Табору – формування у студентів високої патріотичної свідомості, почуття вірності до Батьківщини, турботи про благо свого народу,

готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Учасниками табору є студентська та учнівська молодь міста Умань. Особливістю, водночас і визначальною засадою роботи Табору «Дія» є те, що участь у діяльності – від керівництва до проведення того чи іншого заходу – беруть лише студенти, що сприяє формуванню вмінь самоорганізації.

Табір «Дія» розпочав свою роботу у 2014 році внаслідок трагічних подій у державі – революційні зміни у листопаді 2013 – березні 2014 р., війна на Сході країни. Його створення продемонструвало високу громадянську позицію студентства УДПУ імені Павла Тичини, готовність молодого покоління відстоювати національні цінності, українську державність.

До сьогодні відпрацювали такі тематичні зміни: I–II зміни «Я – Українець і я цим пишаюсь!» (2014–2015 н.р.); III зміна «Я – студент, я – патріот!» (I семестр 2015–2016 н.р.); IV зміна «5 ідей для моєї України» (II семестр 2015–2016 н.р.); V зміна «Молодь діє – держава процвітає» (I семестр 2016–2017 н.р.); VI зміна «Подорожуємо без бар'єрів» (II семестр 2016–2017 н.р.); VII–VIII зміни «Ми студенти УДПУ – вивчаємо, знаємо і творимо історію України?!» (2017–2018 н.р.).

Щороку свою роботу Табір «Дія» урочисто розпочинає 24 вересня. Дату початку діяльності табору вибрано не випадково, вона обумовлюється тим, що «24» – особлива дата для нашої країни, адже саме 24 серпня наша держава отримала незалежність.

Іще однією ознакою і водночас засадою діяльності Табору є самоорганізація і самодіяльність студентства у виборі форм проведення того чи іншого заходу. За результатами проведення восьми тематичних змін накопичено широкий спектр заходів різного спрямування, які вирізняються креативністю, новизною, оригінальністю, і найголовніше – соціальною спрямованістю.

Надалі готуються до відкриття і роботи наступні зміни Табору «Дія», який, сподіваємося, для студента буде осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Наведені вище на інші прояви активної громадянської позиції студентів є свідченням того, що сучасна молодь – це покоління людей, які у своїй більшості підтримують процеси формування демократичної незалежної держави, відродження України; генерація, що вимагає більш конструктивних і динамічних еволюційних кроків щодо розвитку суспільства; покоління людей, які бажають вчитися, працювати, власними силами забезпечувати своє життя; врешті, генерація людей гарячих, радикально налаштованих, які не сприймають будь-яку фальш, нещирість, пусті обіцянки стосовно свого сьогодення і майбуття. Тому одне із основних завдань цілісної соціальної молодіжної політики полягає у створенні та забезпеченні реальних умов для всебічного розвитку кожної молодої людини, максимальному її залученні до політичного, соціально-економічного та духовного життя суспільства. Завдання педагогічної науки – актуалізація багатоаспектної проблеми громадянського виховання.

У зв'язку з цим особливо важливого значення набуває вивчення історії української педагогіки, зокрема, аналіз праць та життєвого шляху тих педагогів, які зробили вагомий внесок у розвиток концепції громадянського виховання дітей та молоді. Актуальним і доцільним видається нам дослідження педагогічної діяльності Василя Олександровича Сухомлинського, який писав: «Сила й ефективність патріотичного виховання визначається тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини оволодіває особистістю, наскільки яскраво бачить людина світ і саму себе очима патріота» [4, с. 467–468].

Список використаних джерел:

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект / Наук. творч. колектив: О. Сухомлинська (наук. кер.) та ін. // Шлях освіти. – 2000. – №3. – С. 7–13.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil>.
3. Кузь В. Г. Нова українська школа за концепцією розвитку освіти на період 2015-2025 рр. // Педагогіка і психологія. – 2017. – № 1. – С. 21–26.
4. Науково-практичні засади організації освітнього простору в НВК «Школа – дошкільний навчальний заклад» / гол. ред. В. Г. Кузь. – К. : Міленіум, 2005. – 148 с.
5. Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія» (I-II зміни) / уклад.: О. О. Гоменюк, М. В. Горенко, Н. М. Коляда, О. Ю. Мазур. – Умань, 2015. – 100 с.
6. Сухомлинська О. Громадянське виховання: спадщина і сучасність / О. Сухомлинська // Управління освітою. – 2005. – № 24. – С. 3.
7. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибр. твори: В 5-ти томах. – К. : Рад. школа, 1997. – Т. 3. – 670 с.
8. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи // Вибр. твори: В 5-ти томах. – К. : Рад. школа, 1997. – Т. 4. – 629 с.